

Управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації

Обласний освітній проект «Рідна Сумщина»

Краєзнавча вікторина
«Історія Сумщини від минулого до сьогодення»

Н а п р я м
«Історія розвитку банківської справи на Сумщині»

Інформаційне повідомлення
«Історія банківської справи
в місті Ромнах та Роменському районі
(в найяскравіших сторінках)»

У ч а с н и к и:

Котик Віта В'ячеславівна та
Хімченко Ірина Сергіївна (друга
вікова категорія),
Історико-краєзнавчий гурток
Роменського центру позашкільної
освіти та роботи з талановитою
молоддю (ЦПО та РТМ);

к е р і в н и к:

Стрипко Ярослав Іванович,
керівник гурткової роботи
Роменського ЦПО та РТМ.

Зміст.

1. Вступ. Велична передісторія банківської справи на Роменщині.....3
2. Банки для вільних людей в імперії. «Золота ера» банківської справи в нашому краї, 1754 – 1852 рр.4
3. Банки для економіки вільного («дикого») ринку, 1862 – 1917 рр. «Вчення – світ, а невчення – тьма»10
4. Банки для «світлого майбутнього», 1918 – 1991 рр. Промені світла в «червоному царстві».....15
5. Банки для самих себе (банки в незалежній Україні).....21
6. «Народний» банк сучасної Роменщини.....23
7. Велична передісторія – велична й історія (післямова).26



Іл. №1. Так виглядає сьогодні фрагмент транс'європейського шляху «Поле», що проходив територією Південної Сумщини, в т.ч. через Ромни (зараз це вулиця Дудіна). Праворуч – завжди чепурна й охайна школа № 9. На світлині: ліворуч Ірина Хімченко, праворуч – Віта Котик, посередині – їхня вчителька математики Алла Василівна Струтинська.

1. Вступ. Велична передісторія банківської справи на Роменщині.

Банки, як фінансово-кредитні установи, що здійснюють різні види операцій з грошми та цінними паперами і надають фінансові послуги, за визнанням практично всіх вчених, з'являються в Італії (вперше – у Венеції, в 1157 році). Деяке розходження викликає лише безпосереднє тлумачення вихідного терміна (частіше – від італійського *bank*, що означає конторка, лавка, стіл; і рідше – від французького *banque*, що означає скриня, як місце для зберігання цінностей). Віддаючи належне італійцям, як піонерам в класичній банківській справі, слід особливо, з позиції цивілізаційних вимірів перспективи цієї справи, пошанувати і французів.

Перша в передісторії банківської справи конкретна історична подія, виявлена на цей час дослідниками, стосується 23 ст. до Р.Х. Це поява перших торгових компаній, що стали видавати позики. Тобто здійснювати одну з найважливіших банківських функцій.

Наведений факт може отримати цікаве підтвердження і в історії нашого краю. Це у зв'язку з констатацією такого справді грандіозного факту вітчизняної історії як проходження одного з найголовніших шляхів з Європи в цивілізовану Азію – трас'європейського шляху «Поле». Приємно, що честь публічного обнародування цього факту належить саме історикам Сумщини [1,1]. В районі міста Суми цей шлях перетинався ще й Лосицькою дорогою, а в районі Ромен – Ромоданівським шляхом (оспіваним Т.Г.Шевченком). Обидва ці шляхи прямували з Півдня на Північ. Із середини 7 ст., коли був заснований Київ, через Ромни пройшов ще й Соляний шлях [2,307]. Версії про «1500-ліття» Києва, так само, як і «1100-ліття» Ромен, не мають нічого спільного з серйозною історичною наукою та світовою практикою датування міст.

Отже, Ромни, як і Суми, ще в стародавні часи опинились на перехресті найбільших торгових шляхів Європи, і тому були приречені стати великим торговим центром. Цей факт красномовно підтверджують знахідки скарбів римських монет, виявлених на всьому українському відтинку шляху «Поле», в тому числі на території Роменського району, – в селах Вовківці та Рогинці [3,13; 3, 522; також 4, 50-51], с.Кам'яне південніше Лебедина та с. Жигайлівка південніше Сум [3,13].

Другий, не менш грандіозний факт банківської передісторії – перші на території Європи кредитні операції (трапезиди), що здійснювались в Стародавній Греції вже в 4 ст. до Р.Х.

Тогочасна Україна була глибоко інтегрована у давньогрецький світ, і не лише своїми містами-полісами (Ольвія, Херсонес, Пантикапей та інші), але й відомим державно-політичним формуванням «Велика Скитія». Один із трьох центрів Скитії знаходився на Роменщині (село Басівка), й залишив після себе кілька тисяч могил, розташованих на берегах Сули; причому як цілісними масивами, так і численними поодинокими курганами. В давнину вони були наповнені золотими й срібними прикрасами та високохудожніми ремісничими виробами. Походження цих

знахідок вчені-археологи занадто вже активно приписують ремісничим центрам Давньої Еллади – а це просто ображає наші національні почуття, бо чимало майстрів-умільців та художників було й серед наших предків-скитів. Проте якщо мало місце навіть часткове запозичення, то це красномовно підтверджує можливість поширення трапезидів на берегах Сули. Для українців, починаючи з Т.Г.Шевченка, степові могили – це ще й особливий символ із не до кінця зрозумілим етнопсихологічним, і навіть напівмістичним змістом. Перебування живої людини, а, тим більше, юної, на такому об'єкті завжди полишає незабутнє враження...



Пл. №2. Могила-курган в с.Погреби (на картах – висота № 181). Тільки в незалежній Україні вона розкопувалась невідомими мародерами двічі...

Обидва ці, без перебільшення, грандіозні факти світової історії, мають лише одну, чисто історичну проблему: на території України (як і Європи) не збереглися «архіви» із глиняних табличок, як ось у Вавілонії, та давніх храмів з «архівами» папірусів. – Кліматичні умови не ті, та й «мода» не та. А тому писемних підтверджень поки що не виявлено.

2. Банки для вільних людей в імперії. «Золота ера» банківської справи в нашому краї (1754 – 1852 рр.).

В 1754 році в Російській імперії, до складу якої на правах широкої автономії (саме на той час) входила козацька Україна (Гетьманщина), були створені перші класичні банки. В обох столицях імперії з'явилися Дворянські Позичкові банки, а також Купецький банк в Петербурзі,

заснований спеціально «для торгових людей». Вони надавали кредити під відсотки; наприклад, один із дворянських банків кредитував поміщиків під заклад маєтків із розрахунку 6% річних [5, 376]. Порівняймо із відсотками в сучасній Україні і вжахнімося: ми стоїмо на порозі економічної й соціальної прірви, а не злету, який нам передрікають наші правителі ось вже 20-й рік поспіль...

Царювала тоді Єлизавета Петрівна Романова, яка для наших Ромен прикметна ще й тим, що у рідного брата її чоловіка Олексія, – відомого нам гетьмана Кирила Розумовського, тривалий час працював придворним художником видатний український живописець й іконописець, наш роменець Григорій Андрійович Стеценко [6,422].

Окрім вказаних вище банків імператриця сприяла також заснуванню таких важливих для того часу фінансових установ як «Медный банк» та «Банковские конторы вексельного производства». Майже одночасно перебудовувалась й митна політика: в 1754 р. були скасовані внутрішні митні збори та дрібні побори. (Роком раніше це було зроблено в Україні). А ще в 1749 р. були знижені мита на товари експорту [7, 383]. До цих заходів економічного спрямування слід додати зроблене в інших галузях: заснування першого класичного університету в Москві, Академії мистецтв, ряду гімназій, зміцнення Академії наук тощо.

Неабияку роль слід відвести зовнішній політиці: Єлизавета Петрівна заступила на царювання в розпал російсько-шведської війни, в якій нападником виявилась... Швеція ! Через два роки остання була переможена, і в Росії запанував на цілих 14 років мир ! За всю свою 843-річну історію, як окремої, цілісної національної держави, Росія не знала такої тривалої мирної перерви. Не знає й по цей день !



Іл. №3. Імператриця Єлизавета Петрівна.

За час правління Єлизавети (понад 20 років) у великій країні практично не було повстань: вітчизняні історики з великими труднощами виявили кілька дрібних селянських заворушень у Стародубському та Полтавському полках України, щоб хоч якось скомпрометувати царицю [8, 680-681].

Як мудро висловився великий В.М. Татищев, «Где науки процветают, там бунты неизвестны».

Нарешті, треба додати й те, що саме на період царювання Єлизавети припадає діяльність таких визначних вчених – мислителів як Михайло Васильович Ломоносов, Василь Микитович Татищев, Григорій Савович Сковорода, Василь Кирилович Тредіаковський, Іван Андрійович Полєтика (наш роменець) та інших. Саме в 1750-х роках завершилась реформа мови, і замість примхливої мішанини церковнослов'янської, староукраїнської, татарської та угро-фінських мов з'явилась російська літературна мова Пушкіна – Гоголя – Достоєвського – Тургєнева – Чєхова.

За її основу великі реформатори російської мови Ломоносов і Тредіаковський взяли саме староукраїнську, тобто мову універсалів Петра Сагайдачного та Богдана Хмельницького.

Це була справжня «золота ера» для всієї Росії, а не лише для Ромен. Дарма, що цього вперто не хочуть визнавати засліплені неприязню до Єлизавети Петрівни наші численні науковці та публіцисти...

Від часів правління Єлизавети розпочинається найбільше піднесення ярмаркової торгівлі у нашому краї. Насамперед, це стосується Іллінського ярмарку. В численних публікаціях вказується на розмах цього ярмарку, який називається серед найбільших в тогочасній Східній Європі [9,17].

Окрім Іллінського, в місті проводились ще три великі, теж гуртові (оптові) ярмарки: Масляний, Вознесенський та Михайлівський [10, 26]. Всього тільки в Лівобережній Україні було 390 великих гуртових ярмарків, що гармонійно поєднувались з малими місцевими ярмарками, які здійснювали роздрібну торгівлю в окремих населених пунктах; лише на Гетьманщині їх налічувалось близько 7 тисяч [11, 433].

Наприклад, у невеликому селі Ріпки, що за 15 км західніше Ромен, були аж два щорічні роздрібні ярмарки: Трьохсвятительський – 30 січня, та Михайлівський – 8 вересня [12, 75].

Спадкоємці Єлизавети Петрівни на монаршому престолі в економічній політиці дотримувались заданого курсу, бо це була розумна й вигідна для держави політика. Мережа банків поступово розширювалась. Але не стрімко! Посилювалась увага й до найбільшого ярмарку на Півдні імперії – Іллінського.

«Для здійснення різних кредитних операцій та оформлення векселів в Ромнах в 1781 р. відкрилась нотаріальна контора» [13, 434]. Вона діяла в місті щонайменше до припинення діяльності цього ярмарку в 1852 р. Фактично ця контора виконувала роль першої банківської установи на території Підросійської України.

В середині ХІХ ст. нотаріусом цієї контори був знаменитий роменський юрист Григорій Якимович Бєдох, який залишив містові після

себе добротний особняк по Московському бульвару, будинок теперішньої метеостанції та чудовий парк на правому березі річки Великий Ромен, що став улюбленим місцем відпочинку роменців та гостей міста, прозваний «Бєдюховою Дачею».

Чимало для розуміння особливостей ярмаркової торгівлі та матеріального виробництва дає царський Маніфест (указ) від 17 травня 1817 р., згідно якого засновувався Державний комерційний банк. Він виник при реорганізації Державного позичкового банку (першого банку Російської імперії) та на базі так званих Облікових контор. Завданням цього банку була «видача позики під облік векселів, також під товари російського виробництва» (підкреслення наше) [14,1]. Тобто банки здійснювали підтримку і вітчизняної торгівлі, і вітчизняного виробництва. Не дивно, що поруч із знаменитими ярмарками в нашому краї виникали й промислові підприємства, серед яких таке унікальне як машинобудівний завод – один з перших подібних заводів в Україні. Він був започаткований в серпні 1835 р. іноземним механіком Іваном Андрійовичем Ріхтером. В радянські часи був перепрофільований у завод «Поліграфмаш», а в 2010 р., не доживши 3-х місяців до свого чергового ювілею, був безкарно розгромлений різномасштабними мародерами.

Від знаменитого Іллінського ярмарку залишились «Торгові ряди». Це споруди, що були призначені під ярмаркові лавки, а в наш час пристосовані заводом «Тракторозапчастина» під виробничі приміщення.



Іл. №4. Торгові ряди в Ромнах, по вулиці Гетьмана Мазепи.

Торгові ряди формували північну сторону нової території Іллінського ярмарку. Південна сторона була обрамлена вулицею Панською, що так і називалась в царській Росії, «Панская», бо нащадки славних роменських козаків були дуже впевнені, і зуміли відстояти свій український колорит у назві центральної вулиці міста. – Навіть в умовах жорсткої антиукраїнської політики царської Росії 19 ст. Зараз це бульвар Шевченка.

І ця назва в Ромнах не випадкова. Бо, перебуваючи в нашому місті, як висловився сам Тарас Григорович, на «знаменитому торжищі», 20-22 липня 1845 р., він мешкав три дні в наметі Павла Вікторовича Свічки, свого приятеля, поміщика із села Городище біля Пирятин (зараз це Чорнухинський район Полтавської області). Мусимо це підкреслити, бо навіть в науковій літературі існує величезна плутанина з приводу імені П.В.Свічки та села Городище (яке приймають за однойменне місто Черкаської області, недалеко від малої батьківщини Тараса).

На місці, де стояв намет, роменці побудували пам'ятник Кобзареві, постамент якого виразно нагадує степову могилу, так проникливо і щемно оспівану нашим Поетом...



Іл. №5. На світлині наші дівчата стоять на тлі пам'ятника Шевченкові. А перед очима дівчат в роки молодого Тараса розгорталася й вирувало «знамените торжище» – Іллінський ярмарок.

В часи Перебудови (це було наприкінці 1980-х років) наші роменці загорілись бажанням відновити славний Іллінський ярмарок у своєму місті... Однак історія буквально точно не повторюється... Єдине, що вдалося нашим землякам, так це встановити пам'ятну арку при вході до

майдану, де колись розпочинався цей ярмарок (біля Святодухівського собору) та трошки привести до порядку колишній колгоспний ринок.



Іл.№6. Металічна арка з написом «Іллінський ярмарок», встановлена в 1991 році при в'їзді на колгоспний ринок (перше місце проведення ярмарків).

Ми називаємо період історії нашого краю з 1754 до 1852 року «золотою» ерою чи порою... Для роменців, звичайно, були прихильні й інші часи, і до цієї епохи, і після неї. Проте найславетнішою була саме ця, коли наші Ромни «гриміли» на всю Європу. Тоді Ромнам просто пощастило: перетин семи важливих торгових шляхів, винятково багаті чорноземи, сприятливе законодавство та кредитна й митна політика імперського (та й козацького, до певного часу) керівництва... А ще – більша частина населення краю були вільними людьми! Це були козаки й міщани. Стосовно інших областей України варто підкреслити, що там було по-різному. І нерідко саме так, як про це в стані глибокого переживання і відчаю розповів нам великий Поет:

Чорніше чорної землі
Блукають люди; повсихали
Сади зелені, погнили
Біленькі хати, повалились,
Стави бур'яном поросли.

У підсумку цього питання слід сказати, що чимало роменців не бачать у феномені Іллінського ярмарку жодної «тіні» банківської справи. Отже, виходить, що він стояв начебто за межами фінансово-кредитних

відносин... І це в царській Росії! Міркуючи так, можуть навести такі факти: перші контори Державного комерційного банку імперії були відкриті в Україні лише в 1839 р. (Київ), далі – в 1843 р. (в Харкові). Обидва ці міста знаходяться «по обидва боки» Ромен на відстані 225 км. Факт же існування згаданої вище нотаріальної контори, утвореної урядом в 1781 р. і наділеної широкими повноваженнями банківського характеру, просто ігнорується... Хоча прізвище Бедюха знають і використовують всі (щоправда, без імені та по батькові).

Окрім вказаної контори стосовно роменських ярмарків існував ще один фінансовий регулятор – це «государственное казначейство». Тобто скарбництво. Принаймні з 1821 р., коли до Міністерства фінансів перейшов відповідний департамент, при якому в 1824 р. була «учреждена особая канцелярія по кредитной части» [15, 5].



Іл. №7. Будинок імперського казначейства в Ромнах (сучасний вигляд).

3. Банки для економіки вільного («дикого») ринку (1862 – 1917 рр.). «Вчення – світ, а невчення – тьма».

Нова епоха у банківській справі нашого краю була розпочата фактично в 1860 р., коли була проведена фінансова реформа з утворенням універсального Державного банку, який на території України відкрив три свої контори та ще 20 відділень в інших значних містах [17,

350]. У 1883 р. таке відділення з'явилося і в Ромнах. – Досить не скоро, що свідчить про помітне зниження «економічних акцій» нашого міста.

В 1864 – 1873 роках Росію охопила відома в науці «установча лихоманка», під час якої повсюдно створювались акціонерні банки, що є найтипівішими комерційними установами для економіки вільного ринку, а також банки інших типів та ощадно-позичкові товариства (перше з яких виникло в 1869 р. у нашого південного сусіда – місті Гадяч).

Вказана «лихоманка» не обійшла й наші Ромни. 17 червня 1865 р. в місті відкрився «міський громадський банк», що пережив 20-літню епопею боротьби роменців за народження цього банку [18, 1]. Під кінець «лихоманки», в 1873 р. в імперії налічувалось вже 222 таких банки [17,1].

Отже, роменці були серед перших клієнтів такого банку, який створювався й діяв під егідою Роменської міської думи. Його історія заснування та діяльність викликають жвавий інтерес у мешканців міста. Тим часом роль його в розвитку нашого краю була неістотною. Адже він не мав жодного відношення до будівництва залізниць, спорудження та розбудови великих промислових підприємств нашого краю. Іллінського ярмарку в Ромнах вже не було; і взагалі ярмаркова торгівля потроху відходила в минуле...

Банк став корисним для індивідуальних вкладників. Наприклад, станом на 1 січня 1870 р. вкладникам «було нараховано бл. 7 тис. крб., що свідчить про наявність вільних коштів, забезпеченість певного прошарку жителів Ромен» [19, 1]. Підкреслимо тут слово «певного», бо воно стосувалось далеко не всіх роменців. Ще про одну, абсолютно очевидну, користь цієї установи необхідно сказати стосовно історії знаменитого Роменського реального училища. Знаменитого тим, що воно дало Україні та світові зовсім непропорційну, як для такого закладу, когорту визначних людей. Деяким із них встановлені меморіальні дошки на фасаді школи №2, в т.ч. таким трикратним геніям людства як А.Ф. Йоффе та С.П.Тимошенко; – обидва були дійсними членами Наукового Товариства імені Шевченка (а бути членами цього Товариства в умовах більшовицької Росії – подвиг, не нижче рівня тричі Героя Радянського Союзу). Так ось Роменський міський громадський банк свої прибутки ділив на три рівні частини, одна з яких ішла на утримання цього унікального училища.

На цьому добрий актив цього банку, здається, й вичерпується. Наш славетний красзнавець Іван Олексійович Курилов, до речі, безпосередній очевидець діяльності цього банку (та й інших подібних установ тієї епохи), детально висвітлює іншу сторону діяльності цього банку. У своїй книзі «Роменская старина» він, зокрема, пише [20, 171], що роменці не зразу кинулись по кредити, а з недовірою приглядались до такої новації, незабаром виявилось, що сотні наших земляків піймались на гачок цього банку. Цьому сприяла не лише традиційна спокуса, закладена в людині ще з часів Адама та Єви.



Лл. №8. Основний корпус школи №2 – колишнє повітове(реальне) училище. На його утримання міський громадський банк виділяв третину своїх прибутків.

Негативну роль відіграла також робота хитрих й підприємливих людей, що хотіли заробити на дешевій агітації. Ромни, як, напевно, й всю Україну, наводнили дисконтєри. Так називались лихварі, що приймали до обліку векселі. Спосіб оформлення їх, як про це говорить І.О.Курилов, якраз і вводив в оману довірливих роменців. Дисконтєри, умовляючи брати позики, вимагали, щоб у векселях стояли підписи кількох поручників. Отже, позичальники уповали (в душі) на кругову поруку, а поручники просто формально ставили підписи, як це, зазвичай, ми робимо й сьогодні. Коли ж надходив час повертати позичене (з процентами), то жорстоко поплатились і позичальники, і поручники. Сотні роменців в такий спосіб втратили своє нерухоме майно або ж його значну частину, а чимало дрібних підприємців просто розорились.

Взагалі І.О.Курилов дуже негативно оцінює діяльність міського громадського банку. Він вказує не тільки на факти розорення багатьох роменців, а також й на те, що діяльність подібних фінансових установ негативно спричинилась на стані суспільної моралі та добрих звичаїв нашого народу, і, зрештою, підсумовує, що і стан торгівлі в місті після цього зовсім не поліпшився.

Звичайно, ці випадки свідчать і про наївність та необачність роменців, і про їхню елементарну економічну неграмотність, неосвіченість, що в той час була дуже поширена серед нашого народу. Недарма наш великий Кобзар, відчуваючи наближення кінця свого

страдницького життя, з однаковим завзяттям кинувся видавати як останню збірку своїх поезій, так і власноручно написаний «Буквар» для широких мас неписьменного населення...

Та в Ромнах, славному козацькому краї, ми маємо і зовсім інший випадок. Він свідчить про неабияку обізнаність наших земляків з основами нової економіки, добру освіченість та високу кмітливість й господарську підприємливість наших зовсім недалеких предків.

Можливо, це єдиний випадок в усій нашій великій Україні!

Отже, тим більше варто про нього розповісти детальніше. А все почалось із Різдвяних свят 1862 р., які завжди так красиво святкуються в Україні, з колядками, зі співом, з вертепом. Та ще й перше Різдво після скасування кріпосного права! І ось на першому засіданні міської думи прозвучала думка: збудувати на запустілому вже 10-й рік Гостинодвірському майдані величний храм. Тим більше, що у північній частині міста не було жодної церкви. Та й ностальгія по Іллінському ярмарку була б трошки потамована... Пішли з шапкою «по людях» і зібрали 30 тис. руб. сріблом.

Будувати велику муровану церкву в центрі міста – справа копітка й довготривала. І наші земляки пішли на перший ризик: добре поміркувавши, вони віддали перевагу Харкову, і перевели зібрані кошти до Харківської контори державного комерційного банку [21, 43]. Ризик певний був (із вибором контори), а що стосується способу будівництва, то тут взагалі нічого дивного нема – в Україні три чверті храмів будувались (і будуються) усклад, на зібрані народом гроші.

Дивним було інше: 26 лютого 1862 р. відбулися збори купців міста, на яких було прийнято рішення про спорудження ще одної мурованої церкви у південній частині міста, в районі Центрального кладовища. Проте із шапкою «по людях» вже не ходили; вирішили споруджувати храм... на одні банківські відсотки від вже покладеної суми! Це був тверезий, зважений і мудрий розрахунок наших, ще зовсім недалеких від нас (у часі) предків. Звичайно, як показали подальші події, шлях до виконання прийнятих рішень був досить тривалим, складним і клопітним. Але коли таке бувало, щоб величні справи робилися швидко й легко, наче за помахом чарівної палички?

І сьогодні по вул. Дудіна, 4, якраз на «прогоні» знаменитого транс'європейського шляху «Поле», величаво й урочисто красується храм... Можливо, єдина в усій Україні майже чисто «банківська» церква.

Щоправда, І.О.Курилов пише, що під час спорудження храму все-таки проводились збори коштів як серед прихожан, так і серед міської знаті. Можливо, це робилось для пришвидшення будівництва. Певну роль могли відігравати й інфляційні процеси, що мали місце в тогочасному житті (звичайно, не в таких масштабах, як сьогодні).

Все інше у банківській історії нашого краю 1862 – 1917 років можна назвати буденною прозою. Та, порівняно з прийдешніми часами, і ця

буденна проза піднімається іноді до рівня високої поезії...



Лл. №9. Церква Всіх Святих (всіх роменців, і... всіх банкірів України).

Варто лишень приглянутись до нинішнього Роменського краєзнавчого музею, розташованого у споруді 19 ст., спеціально збудованій для банку (за переказами, це був офіс відділення Азово-Донського акціонерного банку, другого за мережею відділень банку України кінця 19 ст., після Державного комерційного банку Росії).

Щоправда, за останні два роки зовнішній вигляд музею помітно погіршився. І вина в цьому не лише працівників музею (хоч вона, без сумніву, є). В місті такого рівня, як Ромни, повинна бути й прокуратура, й СБУ, й народна міліція, які також мусять відповідати за стан збереження народного (державного) майна та пам'яток архітектури.

(Тут найбільше йдеться про знищення металічної загорожі навколо «шведського каменя», яку за рік з лишком, поетапно, вирвали місцеві мародери. На думку окремих краєзнавців, вона була виготовлена згадуваним вище машинобудівним заводом. В місті це не перше нищення подібних об'єктів. Найсвіжіший приклад – ліквідація найціннішої частини металічного паркана з фасадного боку школи №1. Це зробили восени 2011 р. самі будівельники з дозволу адміністрації школи, й під аплодисменти міської та регіональної влад. Тим часом цей паркан являв собою витвір високої проби методом художнього кування. Особливо оригінальними були стовпці. Один із них, вже пошкоджений, уцілів у північній частині паркана; певно, випадково).



Іл. №10. В будинку колишнього банку розміщена експозиція музею. 2010 рік.

4. Банки для «світлого майбутнього» (1918 – 1991). Промені світла в «червоному царстві».

Більшовицький переворот в Росії в листопаді 1917 р. призвів до корінної зміни в становищі банків та всієї фінансово-господарської діяльності. В т.ч. й в Україні, якою більшовики заволідали остаточно в 1921 р. Оскільки вони проголосили своєю метою будівництво «світлого майбутнього» (комунізму), до якого збирались загнати весь світ «железною рукою пролетаріата», то й банкам була уготована роль відповідного механізму. Була проведена негайна націоналізація (одержавлення), уніфікація й централізація банківських установ.

Більшовики міста Ромни намагались бігти навіть попереду воза своїх московських господарів. В роменській газеті «Известия», заснованій місцевими комуністами, вже 16-17 травня 1920 р., в розпал війни проти Польщі та Української Народної Республіки, з'явився категоричний «Приказ финотдела исполкома... о ликвидации частных банков». На виконання наказу відводився термін у три дні (до 20 травня).

Однак треба підкреслити таку обставину в більшовицькій політиці: коли їхні злочинні експерименти заганяли їх самих у глухий кут, у повну безвихідь, загрожуючи самому їхньому існуванню, вони вдавались тимчасово до заходів протилежного характеру. Саме так було навесні 1918 р., 1921 р., восени 1944 р. та в 1988 р. Коли ж загроза катастрофи

для більшовиків минала, вони безжалісно нищили те, завдяки чому вони оклигали й стали на ноги в критичний період.

Зокрема, в березні 1921 р., через повний провал ленінських ідей «воєнного комунізму» у внутрішній політиці та «Всемирної республіки Советов» на міжнародній арені, страшенну розруху народного господарства із-за семилітньої війни, більшовики змушені були проголосити «нову економічну політику» (скорочено «неп»). Згідно цієї політики дозволялась множинність різних форм господарювання на селі (в т.ч. з дозволом найму робочої сили), кооперація, повний госпрозрахунок, приватне підприємництво тощо. В руслі цієї політики реорганізовувалась і банківська справа. В Харкові, поруч із Всеукраїнською конторою Держбанку Російської Федерації, відкривались контори новостворених торгово-промислового, сільськогосподарського, комунального та кооперативного банків [22, 2]. Всі вони вдавались до практики активного кредитування різних галузей економіки, насамперед – сільськогосподарського виробництва, де домінуючі позиції займав індивідуальний селянин-виробник.

В нових умовах наші роменські селяни проявили свій бездоганний господарський хист і вже традиційну ділову активність, кмітливість і, звичайно, працьовитість. Це добре видно з такого офіційного факту.

Тільки в 1923 – 1924 рр. селянські господарства тодішнього Роменського округу (чи округи), з населенням на 1 січня 1927 р. 536.305 мешканців, взяли від держави кредитів на суму 568,4 тис. крб.

І це буквально після закінчення ленінського голодомору 1921 – 1923 рр., що тільки на перший погляд не зачепив нашого краю!

Щоб дізнатись, багато це чи мало, варто порівняти з нашими сусідами. В Конотопському окрузі (з населенням 660.129 чол.) селяни отримали 116 тис. крб.; в Сумському (з населенням 690.726 чол.) – 227,3 тис. крб. [23, 48]. Отже, Роменський округ, помітно менший за населенням від кожного із сусідів, одержав кредитів майже вдвічі більше, ніж наші сусіди, разом взяті! Забігаючи вперед, скажемо, що роменці «не прогоріли»; вони із користю для себе й держави скористались позиками, підняли на ноги все господарство і, на якийсь час, зажили по-людськи, можна сказати, що й заможнo, поки масова колективізація 1929 – 1930 років не знищила дощенту плоди їхньої нелегкої праці.

В 1930 р. була проведена кредитна реформа, згідно якої всі недержавні банки ліквідувались, а всі банківські функції в імперії присвоювались Держбанком та іншими спеціалізованими банками державного підпорядкування.

На 1920-ті роки припадає ще одна сторінка історії Роменщини, яка пов'язана зі сферою фінансових відносин, і може бути предметом певної гордості краю. Ця сторінка безпосередньо стосується нашого земляка Григорія Яковича Сокольникового (справжнє ім'я – Гірш Янкелевич Бриліант), що народився в Ромнах 3(15) серпня 1888 р. Маючи за плечима університети Москви та Сорбонни (юридичний факультет), він

захистив докторську дисертацію... з економіки! При цьому опанував добре 6 мов. Але, зрештою, віддав себе справі більшовицької революції. В 1919 р. він командував 8-ю армією, в 1920 р. – Туркестанським фронтом більшовицької Росії. Після чого «мову» зброї змінив на «мову» грошей. В 1923 р. він став першим народним комісаром (тобто міністром) фінансів щойно проголошеного СРСР. На цьому посту він і провів фінансову реформу, що вразила весь світ своєю досконалістю, послідовністю й ефективністю. Вона стала еталоном економічної грамотності, стандартом мислення світового рівня. Та оскільки Сокольников досить критично ставився до нового вождя більшовиків – Сталіна, він в 1927 р. був зміщений з високих державних постів, а через 10 років звинувачений в «антирадянській діяльності» і, за наказом самого вождя, 21 травня 1939 р. розстріляний (пізніше, на Колимі, загинув і його другий брат Михайло).



Іл. №11. Уродженець міста Ромни Григорій Якович Сокольников, міністр фінансів більшовицької Росії в 1922 – 1925 рр. Автор блискучої фінансової реформи, що піднесла авторитет більшовицької влади у всьому світі.

Ще один наш великий земляк, видатний вчений – просвітителю і гуманіст Микола Омелянович Макаренко, родом із приміського села Москалівки (прохання не плутати його з іменем відомого сталінського прихвосня), прислужився нашому народові в чисто культурницькій справі, але пов'язаний з банками. Він був одним з організаторів Роменського краєзнавчого музею, та коли в 1929 р. була закрита Олександрівська церква, збудована, як ми вже згадували, на зібрані усклад гроші, вкладені у Харківський банк, Микола Омелянович домігся перенесення туди музейних колекцій, вважаючи, що це не дасть більшовикам підстав її знищувати. За послідовний захист ще одного шедевра – Київського Михайлівського (Дмитрівського) собору кінця ХІ століття [24, 1436], він був арештований, і 4 січня 1938 р. розстріляний сталінськими поплічниками.

Ще одну яскраву і надзвичайно драматичну сторінку нашої тяжкої історії, пов'язану із банківською діяльністю, продемонстрували наші земляки в роки минулої війни. Як відомо, всі банківські установи на початку війни були вивезені на Схід. Населення, що залишилось на окупованій німцями території, жило дуже скромно й бідно. Адже не так давно пережили великий голодомор 1932-1933 років, коли останню копійчину та всі родинні скарби віднесли за кусочок хліба...

Та ось при визволенні нашого краю восени 1943 р. радянська преса почала ряснити повідомленнями про героїчні і просто патріотичні вчинки місцевих жителів, переважно колгоспників, які стали жертвувати на вівтар перемоги значні суми грошей.

Так, зокрема, колгоспниця Василина Зінченко із села Вовківці «внесла на формування танкової колони 40 тисяч карбованців» [25, 73]. Задля такої ж мети «по 50 тисяч карбованців внесли голови колгоспів Г.О.Радіна, А.В.Касьян. За даними роменської філії державного банку на 1 березня 1944 року жителі Ромен і Роменського району зібрали на танкову колону більше 3 мільйонів карбованців» [26, 73]. Можна впевнено сказати, що це навіть неповні дані, бо західна частина сучасного Роменського району (знамениті села Салогубівка, Ріпки, Рогинці, Великі Бубни...) входила тоді до Талалаївського р-ну Чернігівської обл.

Однак виникає питання: звідки в колгоспників посеред війни взялися такі шалені гроші? Вказана нами книга дає тільки часткову відповідь. Зокрема, приводиться цитата із листа Василини, вміщеного в газеті: «Хай ці мої трудові заощадження, перетворені на зброю, впадуть на голови гітлерівців». Навіть за стилем висловлювання цього уривка можна зробити висновок, що це не мова рядової селянки.

Ми ж узнали правду завдяки дослідженню учениці міської школи №1 Ірини Головач, яка в 2010 році взяла участь у конкурсі «Пізнай свою країну», на який подала чудову дослідницьку роботу.

В ній учениця серйозно зацікавилась долею Г.О.Радіної, голови колгоспу «Україна» (село Коржі), яка на танкову колону «Колгоспник Сумщини» справді пожертвувала 50 тис. карбованців, як було офіційно заявлено, "зі своїх особистих заощаджень». Юна дослідниця встановила, зокрема: «Проте, як виявилось зі спогадів рідних, це не були особисті заощадження. Ганна Радіна взяла ці гроші в рахунок майбутньої оплати праці. До кінця її життя сім'я Ганни не бачила жодної копійки». Далі дівчина робить короткий екскурс у незвичайну біографію цієї відчайдушної української жінки. Ось що вона з'ясувала: Г.О.Радіна «наймитувала у молодості, на руках з трьома дітьми після смерті чоловіка залишилась у голодному тридцять третьому, у хаосі перших днів війни безрезультатно намагалася евакуювати колгоспну череду, рятувала дітей від німецької чужини, але змушена була добровільно віддати старшого сина, коли дізналася, що до облави потрапила середульша дочка, пережила два німецьких арешти» [27, 4].



Іл. 12. Кращі екскурсоводи музею трудової та бойової звитяги роменців, що в школі №1, учениця 11-В класу Діана Правдюк та учениця 11-Б класу Ірина Головач (праворуч) перед стендом «Історія епохи через історію людини», горішня частина якого повністю присвячена Г.О. Радіній.

Ця історія здалася нам настільки незвичною, що ми вирішили перевірити достовірність викладених фактів в серйозних краєзнавців. На їхнє переконання (наприклад, Т.В.Донець, вчительки школи №11), тут все відповідає дійсності!

На міському етапі конкурсу ця робота отримала найвищі оцінки журі і була визнана найкращою у відповідному напрямі; отже, й подана на обласний етап. Однак в області залишилась чомусь непоміченою.

Треба віддати належне юній дослідниці, яка, спеціалізуючись на вивченні предметів фізико-математичного циклу, зуміла підготувати таку чудову роботу. Звичайно, разом із своїм керівником і вчителем історії (із жовтня 2011 року – вже колишнім) Галиною Миколаївною Гордієнко, яка вважалась не лише найкращою вчителькою історії, причому ще до 2003 року. В конкурсах «Вчитель року» вона двічі визнавалась переможцем, в 2004 та 2006 роках [28, 219]. Цей успіх до цих пір залишається недосяжним. У прикрій і ганебній історії з її звільненням (із-за дрібної і ненавмисної словесної образи одного з місцевих олігархів) міський відділ освіти зайняв позицію «збоку», а мав би дружно піти у відставку, заборонивши самому собі займатися педагогічною діяльністю довічно ...

Коментуючи драматичну історію з Г.О.Радіною та її побратимами, можна було б вдатись до крилатого вислову відомого російського письменника Максима Горького. Він не раз бував в Україні, зокрема, і в Ромнах; цікавився нашим самобутнім народом, може, навіть і любив його (хоч так і не збагнув величі його душі). В одній із своїх поезій, написаних білим віршем, він зронив такі красиві слова: **«безумству храбрых поем мы песни»**. Це, звичайно, і про наших Зінченків, Радіних та Касьянів. Та, ради об'єктивності, треба сказати, що наведені вище подвиги є, водночас, і свідченням підступної, витонченої жорстокості тієї системи, яка безцеремонно провокувала людей на такі вчинки. А, спровокувавши, кидала напризволяще, прирікаючи цих мужніх, кришталево чесних та відчайдушних людей, разом із дітьми та внуками, на голодне існування і крайні злидні. Стосовно Радіної ми дізнались, що, перш ніж було оголошено рішення про пожертвування, її активно схиляли до цього на компартійному бюро. Будучи цілком нездатною «потягнути» щось із бідного тоді колгоспу додому, Ганна померла від виснаження в 1949 р.

Ще один, хоч і дуже скромний, «спалах» доброї (і, на цей раз, однозначно позитивної) ролі банків в житті наших людей за радянських часів, мав місце в післявоєнні роки. Точніше, це були 1944 – 1961 роки. В 1944 році країна лежала в руїнах. Дуже значних руйнувань зазнала й наша Сумщина (з Роменщиною). Як найшвидше відродити зруйноване господарство і звичне життя людей? І ось на світ божий з'являються різноманітні кооперативи та артїлі... (на зразок «Червоного харчовика», «Соціалістичного побуту» і т.п.). Вони організовували скромні їдальні й «закусочні», перукарні, швейні майстерні; були артїлі, що займались лозоплетінням, художньою вишивкою, облаштуванням колодязів, заготівлею соку бузини та овочів, всілякої «вторсировини» (ганчір'я, скло).

З'явилися навіть... теоретичні міркування з приводу доцільності запровадження таких форм господарювання. Одним із авторів подібних міркувань був світлої пам'яті Микола Олексійович Вознесенський. Росіянин, в молоді роки, після здобуття вищої освіти, понад 4 роки працював в Україні. Академік, заступник Сталіна на посту глави уряду, лауреат найпрестижнішої в той час Сталінської премії 1948 р., розстріляний за велінням самого Сталіна 1 жовтня 1950 року.

Це було своєрідне повторення відомого «непу». Тільки в незрівнянно менших масштабах, в дуже урізаному вигляді і надто вже мізерним банківським кредитуванням.

Шкода, що в публікаціях про Роменщину немає згадок про такі артїлі та кооперативи. Тільки в пам'яті старожилів міста й району ще зринають спогади про «Промкомбінат» в історичному центрі міста...



Лл. №13. Будівля «Промкомбінату» на вул. Калнишевського. В 2-й пол. 40-х – 50-х роках тут жваво діяли кілька виробничих та побутових артілей, що давали роботу й скромний зарібок сотням роменців. Вдалині ліворуч – Святодухівський собор.

А тим часом вони залишили глибокий слід в людській пам'яті, бо в той скрутний період в невеликих містах (як ось і Ромни), де були зруйновані підприємства (чи взагалі їх не було), вони були єдиним місцем працевлаштування для багатьох мешканців, давали можливість заробити хоч якусь копійчку. І це в той час, коли народ стогнав під тягарем безперервних позик на користь держави (про цю ганебну сторінку, до якої також причетна банківська справа, не будемо говорити, бо це не відповідає темі нашої доповіді).

5. Банки для самих себе (1991 – 2012 рр.).

В незалежній Україні в перші роки склались досить сприятливі умови для розвитку ринкової економіки (хоч були й об'єктивні труднощі). Отже, були й добрі обставини для формування цивілізованої банківської системи. В подальшому ці умови та обставини невпинно погіршувались. І, все-таки, аж до останнього часу зберігались певні можливості для розвитку. За напівофіційними даними, на 20 квітня 2012 р. в Україні нараховувалось 175 банків. Із цього числа на території міста мають свої філії 16 різних банків України (як приватних, так і державних). Отже, тільки 9,14% з них осіли в Ромнах.

Однак сукупна частка населення міста й району у населенні всієї України складає всього 0,185% (Сумської області - 2,523%). Про що це свідчить? Формально про завищені сподівання багатьох банків на отримання певних прибутків у нашому краї. Фактично ж – про злиденне становище українських банків. Оскільки в економіках, близьких до ринкових, банки виступають в ролі лакмусового папірця (чи барометра)

стану економіки в цілому, то без всяких ворожбитів та експертів на підставі наведених вище цифр можна сказати, що становище нашої економіки зараз надзвичайно складне.

Якщо ж порівняти наш час з епохою, яку ми образно назвали «золотою» (1754 – 1852), то можна прийти до парадоксального висновку: в ту епоху було зовсім обмаль банків, та й то з не дуже привабливими й зрозумілими назвами, зате країна займала провідні позиції в економіці та щодо життєвого рівня в Європі. При царюванні Єлизавети ми однозначно поступались лише Англії, Голландії та Франції. Ромни ж «процвітали».

Сьогодні маємо 175 банків з неймовірно солідними й красивими назвами, хвалену економіку, що вже декілька років потужно розвивається, і... 44-е місце за середнім рівнем добробуту населення в Європі (тобто ми останні, разом з такими ж нещасними, як ми, молдаванами).

Місто Ромни та Роменський район розташовані на найкращих у світі чорноземах, з багатими надрами, з працьовитим (і дуже кмітливим, підприємливим людом), віднесене до групи найбільш депресивних, найбільш деградуючих регіонів України (разом з половиною районів Сумської та Чернігівської областей) [16, 1]. Як сказав би наш славетний поет-гуморист Микола Савчук, «пишаймося тим, що маємо!»

Кількість банків, презентованих сьогодні у Ромнах, досить нестабільна, і залежить від економічної «погоди» (кон'юнктури). Жоден із них не має свого спеціалізованого офісного приміщення, а діє в пристосованих або ж орендованих будівлях. В тому числі й такий значний як «Приватбанк».



Іл.№14. Роменський офіс «Приватбанку», одного з найзначніших у нашому краї. В радянські часи це був готель, і мав ще більш непривабливий вигляд.

Із чисто банківських споруд збереглася будівля вже згаданого музею.

Ще одна спеціалізована споруда була збудована в 1970-ті роки, як контора Держбанку СРСР, прямо в парку імені Т.Г.Шевченка (хоч він і невеликий, та ще й затиснутий з усіх боків різноманітними будівлями). Дивно, але така цікава книга, як «Роменщина...» подає саму споруду мало не як архітектурний шедевр [29, 128].

Насправді будинки такого типу штампувались, з невеликими змінами, в епоху Застою сотнями; їх можна побачити в багатьох районних центрах та містах України. До того ж, сам проект не вирізняється ні оригінальністю, ні чисто зовнішньою привабливістю (зараз в ньому розміщена установа з дивною назвою «казначейство». Дивною тим, що такого слова в українській мові ніколи не було, нема, і, вочевидь, вже й не буде – з огляду на становище банків та економіки).



Лл. №15. Будинок по бульвару Шевченка, № 14, збудований в 1970-х роках як Роменське відділення Держбанку СРСР.

6. «Народний» банк сучасної Роменщини.

Не бажаючи скривдити будь-який із 16 банків, ми називаємо «народним» саме Ощадбанк. По-перше, він поки що найбільший на Роменщині. Сьогодні «Територіально відокремлене безбалансове відділення № 10018/0121 філії – Сумського обласного управління Державного ощадного банку України» – така найновіша офіційна назва Роменського Ощадбанку, нараховує 17 відділень в різних куточках міста й району, більш-менш рівномірно охоплюючи всю Роменщину.

(В поданому на світліні будинку розмістились також багато магазинів, кілька аптек та офісів. Серед них – і офіс Укрсиббанку, вхід до якого – другий праворуч, з бульвару Шевченка).



Іл. №16. В будинку з вивіскою «Купецький торговий дім» діє офіс Ощадбанку. Перед об'єктивом – наші юні вихованки Віта Котик та Ірина Хімченко.



Іл. №17. Касовий зал центрального офісу. Зараз – «сезон затишшя». А серед місяця тут і фотографу із-за відвідувачів не протиснутись.

По-друге, Роменський Ощадбанк – найдавніша з усіх банківських установ, що зараз існують на території міста. Попередник його був заснований, за словами працівників банку, ще 27 грудня 1918 року. Це було в Українській Народній Республіці періоду Директорії. До 1921 року всі «нерадянські» установи на території України були закриті. Та вже в 1922 році більшовики відновили повсюдно «Державні трудові Ощадні каси»[30, 115], збагнувши, що від них цих можна мати великий зиск. Отже, ощадбанківцям Ромен вже недалеко до столітнього ювілею.

По-третє, цей банк справді «масовий»: постійно приймає велику кількість людей. Банк обслуговує до 20% всіх пенсіонерів Роменщини (в т.ч. практично всіх пенсіонерів з числа колишніх військовослужбовців, це понад 1 тис. осіб). Має банк і численну групу вкладників – понад три з половиною тисячі чоловік.

Та найбільша категорія людей – це наші мешканці, які щомісяця акуратно розраховуються за комунальні послуги. Специфіка Ощадбанку така, що такі розрахунки тут проводяться безкоштовно, в той час як в інших встановлюється певна платня. До честі працівників Ощадбанку в Ромнах, така трудомістка й копітка справа тут завжди проходить злагоджено і швидко, не дивлячись на те, що тут домінують молоді жінки й дівчата. Особливо багато роменців проводять розрахунки у відділенні навпроти центрального офісу, праворуч пам'ятника Кобзареві. Можна роками спостерігати, як злагоджено, доброзичливо, терпляче й ввічливо обслуговують мешканців нашого краю молоді й чарівні Інна Василівна Пирятинець, Людмила Іванівна Макась, Світлана Миколаївна Олексенко і ще зовсім юна, але беручка Вікторія Леонідівна Руденко. Певно, з такими працівницями всім приємно мати справу. Можливо, один недолік їхній – чомусь не люблять фотографуватись.

Нарешті, не зайвим буде сказати, що за свою довгу історію Роменський Ощадбанк «засвітив» для рідного краю та України немало відомих людей, що сумлінно працювали в ньому. Серед них уродженець міста Ромни Юрій Миколайович Вітренко, кандидат економічних наук, працював заступником Міністра економіки України; Володимир Семенович Стельмах, також уродженець Сумщини (село Олександрівка Великописарівського району), двічі призначався й працював Головою Національного Банку України. Хоч про діяльність осіб державного масштабу можна об'єктивно судити лише з висоти певного відрізка часу, можна вже сьогодні сказати, що забезпечення відносно стійкого курсу гривні протягом тривалого часу в надзвичайно складних внутрішньополітичних умовах України було значною заслугою саме В.С. Стельмаха, а не його старших товаришів, котрі іноді забирали весь «плюсовий» актив собі «любимому».

Зараз на посаді керуючого Роменським Ощадбанком вже тривалий час працює Володимир Миколайович Андрусенко, який чи в не найскладніший період (1992 – 1998 роки) був міським головою Ромен.



Іл.№ 18. Навіть в обідню перерву нелегко «мобілізувати» хоч декількох працівників для знімка – робота не переривається (що помітно з доброзичливого погляду відвідувачки). Друга ліворуч – Анна Володимирівна Гайдук, посередині – Ірина Володимирівна Лаврикова, друга праворуч – Оксана Григорівна Сухомлін.

7. Велична передісторія – велична й історія (післяслово).

Свої враження від банків та реформ в Російській імперії 2-ї пол. 19 ст. наш славетний краєзнавець І.О.Курилов завершує прислів'ям, почутим від роменців-старожилів: «...було добро та давно; буде опять, та довго ждуть» [31, 175]. Українці ждуть його вже 101 рік (з часу другого видання цієї книги Курилова). Й по всьому видно на сьогодні, що ждати ще не втомились. Дуже шкода всіх українців (і самих себе також)...

Тим часом історія банківської справи й фінансових відносин міста Ромен та Роменського району, майже зовсім не описана, не досліджена і тому майже невідома, засвідчує цілий ряд не те, що яскравих, а просто величних (навіть грандіозних) фактів та явищ, які вирішальним чином впливали на господарство, «витягували» його із найбільших скрут (сьогодні – тільки заганяють, у ще більшу безвихідь).

Іллінський та інші ярмарки на Роменщині (та й за її межами) всіх рівнів неабияк допомагали господарству стати на ноги після спустошливих і майже безперервних війн 1648 – 1687 та 1700 – 1743

років. Формування імперської банківської системи, з 1754 р., за правління Є.П.Романової, «потужно» стимулювало цей процес. В 1781 р. в Ромнах створюється фактично перший в усій Україні банк.

На банківські активи від зібраних в 1862 р. коштів у Ромнах споруджується одна з найкрасивіших в Україні церков з хитромудрою назвою «Олександро-Невський Собор» (ця риза, очевидно, притаманна лише роменцям). На банківські відсотки цієї суми споруджується Всіхсвятська церква – можливо, єдина зведена в такий спосіб на всю Україну.

Скромний Роменський міський банк на частину своїх прибутків фінансує реальне училище, і воно перетворюється у «кузню кадрів» мало не світового масштабу.

Уродженець Ромен Г.Я.Сокольников у більшовицькій Росії здійснює геніальну фінансову реформу, яка, разом із талановито поцупленим В.І.Леніним кооперативного вчення у «батька української кооперації» Миколи Васильовича Левитського (із Канівщини), не просто рятує Росію від неминучого розвалу, а перетворюють її знову у могутню й агресивну імперію (під назвою СРСР). Інший роменець, М.О.Макаренко (прохання не плутати з іменем відомого сталінського прихвосня) не лише двічі намагався рятувати Ермітаж (і не без успіху) та музейні колекції Києва та Ромен, але й найкращі храми України й Ромен, в тому числі й «банківські церкви» (за що мусив прийняти мученицьку смерть).

Навіть важко повірити, що народ, здатний на такі звитяги, приречений зійти з історичної арени...

Посилання на джерела:

1. Сумщина в іменах. Енциклопедичний довідник. Рекламно-видавниче об'єднання «АС-Медіа». Суми – 2003. – 608 с.
2. Українська радянська енциклопедія. Головна редакція Української радянської енциклопедії. Київ – 1983. Том 10. – 544 с.
3. Історія міст і сіл. Сумська область. Головна редакція Української радянської енциклопедії. Київ – 1973. – 696 с.
4. Роман Шуст. Нумізматика. Історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Київ, «Знання», 2007. – 376 с.
5. История СССР. Часть первая. С древнейших времен до 1861 года. Под редакцией проф. П.И. Кабанова и проф. В.В. Мавродина. Москва – 1974. – 606 с.
6. Сумщина в іменах. ...
7. История СССР. Часть первая. ...
8. История Украинской ССР. В десяти томах. Видавництво «Наукова думка». Том третій. Київ – 1983. – 720 с.
9. Г.В.Діброва, В.В. Панченко. Іллінський ярмарок (Історико-краєзнавчий нарис). Ромни, товариство «Просвіта», 1993. – 68 с.
10. Ромни. Історико-краєзнавчий нарис. Харків, «Прапор», 1968. – 132 с.
11. История Украинской ССР. ...

12. Статистическое описание г.Ромны и уезда за 1902 – 1910 гг. Державний архів Сумської області. Фонд 1089; опис №1; справа №23. Арк. 75(зворот).
13. История Украинской ССР. ...
14. Государственный коммерческий банк. – [Цит. 2012, 13 квітня]. – Доступний із: <<http://ru.wikipedia.org> /.../>.
15. Государственное казначейство Российской империи. – [Цит. 2012, 27 квітня]. – Доступний із: <<http://ru.wikipedia>>.
16. Динаміка населення у 1989 – 2010 рр. – [Цит. 2012, 26 квітня]. – Доступний із: <<http://uk.wikipedia>...>.
17. История Украинской ССР. В десяти томах. Видавництво «Наукова думка». Том 4. Київ – 1983. – 695 с.
18. Міський громадський банк. – [Цит. 2012, 28 квітня]. – Доступний із: <http://ua.bs.edu.ua/index.php?option=com_content&view...id...>.
19. Там же.
20. Курилов Иван Алексеевич. Роменская старина. Ромни. Типография Р.Г.Дельберг. 1911. – 345 с.
21. В.В.Діденко. Рогинці та рогинчани. Київ, «Аграрна наук», 2010. – 199 с.
22. Історичні аспекти банківської системи України. Це – Підручники онлайн.це – [Цит. 2012, 18 квітня].це – Доступний із: <http://textbooks.n...>>.
23. Історія міст і сіл. Сумська область...
24. Енциклопедія Українознавства. Том 4. Наукове Товариство імені Т.Шевченка. Львів – 1994. – 400 с.
25. Роменщина. Час.Події.Люди (книга І). Видавничий будинок ПКП «Еллада S». Суми – 2009. – 372 с.
26. Там же.
27. Творча робота «Спогади як джерело вичення історії Великої Вітчизняної війни». Учениця 10-Б класу ЗОШ №1 ім. П.І.Калнишевського Головач Ірина. Ромни – 2010. – 15 с.
28. Роменщина. Час.Події.Люди... 29. Там же.
30. Українська радянська енциклопедія. Головна редакція Української радянської енциклопедії. Київ – 1982. Том 8. – 527 с.
31. Курилов Иван Алексеевич...

